

Pécsi Tudományegyetem
„Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola

Gál Anikó

**EGY KÍSÉRLET MAGYARORSZÁGON AZ 1940-1950-ES ÉVEKBEN
AZ ÉRTELMI FOGYATÉKOSOK PEDAGÓGIÁJÁNAK
MEGÚJÍTÁSÁRA**

A Bárczi-féle „egységes tanterv” kialakulása, használata, kritikája

Doktori (PhD) értekezés

Témavezetők:

Prof. dr. habil. Pukánszky Béla DSc
egyetemi tanár

Dr. Di Blasio Barbara
egyetemi adjunktus

Pécs

2016

1. A témaválasztás indoklása, aktualitása

Disszertációmban *az értelmi fogyatékos személyek oktatásának* (az oktatás tartalmának) egy jellegzetes, társadalmilag, tudományosan sok félreértésekkel teli szakaszának („egységes tanterv” és ami mögötte volt) kérdését teszem vizsgálat tárgyává, amelynek időszaka a XX. század közepére tehető. A dolgozatot megalapozó kutatásban választ kerestem arra, hogy hazánkban a II. világháborút követő társadalmi, gazdasági változások, a társadalmi rend *gyökeres megváltozása* milyen hatást gyakorolt a nevelésre-oktatásra, milyen következményekkel járt a gyógypedagógiára, az akkori terminológiát használva a „gyengeelméjű” (későbbi fogalomhasználattal a középsúlyos értelmi fogyatékos gyermekek, illetve az 1990-es évektől értelmileg akadályozott gyermekek) gyermekek nevelésére-oktatására.

E téma kutatására azért is vállalkoztam, mert a korábban feltárt források, szakmai publikációk¹ alapján bizonyított, hogy az értelmi fogyatékos gyermekek nem az életkoruknak megfelelő fejlődési ütemben és tempóban haladtak. Emiatt folyamatosan *kudarcra voltak ítélve* a nevelés-oktatás intézményrendszereiben és ebből következően az élet valamennyi területén is.

A hazai szakirodalmak alapján megállapítható, hogy az 1950-es évek *„egységes oktatási” kísérlete* a gyógypedagógiai szakmai követelményeknek több tekintetben nem tudott megfelelni. Ez alatt azt értem, hogy nem volt tekintettel a gyermekek egyéni fejlődési különbségeire, figyelmen kívül hagyta a gyermekek egyediségét, emiatt a különböző képességi szinttel rendelkező növendékek nem tudtak sikeresen végighaladni az egyes iskolai fokokon. Érdeme viszont, hogy ráirányította a figyelmet a súlyosabban sérültekre is, viszont az egységesség náluk sem eredményezhetett sikert.

Meglátásom szerint a megoldást a kétféle iskolatípus jelenthette volna, amely Európaszerte ez idő tájt kezdett kialakulni.

Kutatásom, az általam vizsgáltak *hiánypótlóak*, mert bár a tudományos közlésekben az „egységes tantervre” vonatkozóan találunk utalásokat, de *konkrét leírásokat* – mely szerint az új tanterv alkalmazása a középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók mindennapi oktatásában-nevelésében a nevelők számára milyen tapasztalatokat, nehézségeket eredményezett – *nem*.

---

¹ A teljesség igénye nélkül lásd pl.: Gordosné dr. Szabó Anna (1996, 1997): *Gyógypedagógia-történet I.-II.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest; Gordosné Szabó Anna: A gyógypedagógiai iskoláztatás fejlődése. In: Illyés Sándor (2000, szerk.): *Gyógypedagógiai alapismeretek.* ELTE BGGYFK, Budapest., 331-357.; Hatos Gyula (2008): *Az értelmi akadályozottsággal élő emberek: nevelésük, életük.* APC-Stúdió, Gyula.

Az értelmi fogyatékosok iskolái egységes tantervének erőltetése, kudarcra *mind a mai napig nem képezte vizsgálat tárgyát*. Bárczi Gusztáv² igazgató a budai Gyógypedagógiai Nevelőintézetben törekedett arra, hogy az értelmi fogyatékosok pedagógiájára vonatkozóan *új elméleti és gyakorlati megközelítést, módszereket* vezessen be. Ehhez nyújtott tudományos alapon segítséget kortársa, *Berényi Ferenc*³, illetve a gyakorlati területet érintően jelen esetben a *gyulai intézet nevelőtestülete*. Az új koncepció kidolgozása megtörtént, de a II. világháború kirobbanása miatt nem kerülhetett sor annak bevezetésére. A békekötés után Bárczi Gusztáv szorgalmazta, hogy az általuk kidolgozottak beépítésre kerüljenek az értelmi fogyatékos gyermekek iskolái számára kiadandó 1952-es Tanterv és Utasításba. Mindez rendkívül gyorsan és ezért szakmailag sem kellő átgondolással történt, melynek következménye lett az „egységes oktatás” csődje. Az „egységes” jelző onnan kapta az elnevezést, hogy ezt a tervet egyformán alkalmazták az értelmi fogyatékos tanulók mindkét akkori iskolatípusának – a „kisegítő iskola”⁴ és a gyógypedagógiai nevelőintézet – használatára.

*Illyés Sándor*⁵ később rámutatott arra, hogy ezeknek a feszültségeknek a megoldását a foglalkoztató iskolai tanterv tudja megfelelően feloldani (Illyés 1964).

Mindezek kapcsán összegezni kívánom azokat a törekvéseket, melyek az „egységes oktatásra” irányuló kísérleti időszak eredményeiben tárultak fel. Ehhez a kísérleti folyamathoz csatlakozott többek között az említett Gyulai Gyógypedagógiai Intézet is.

A dolgozatban a történelmi viszonyok miatt a *nervizmussal* (a szovjet hatásra megerősödő szemlélet) való foglalkozás megkerülhetetlen, és annak befolyása az egyes tantervekre és az iskolai gyakorlatokra vonatkozóan is. A nervizmus kérdéskörének elemző bemutatására azért került sor, mert *a gyógypedagógiában* a vizsgált időszakban nyomatékosan hangsúlyozottá vált *a természettudományos szemlélet* az orosz–szovjet hatás következtében (lásd a dolgozat 3. fejezetét).

---

² *Bárczi Gusztáv*: (1890-1964): tanító, fül-orr-gége szakorvos, gyógypedagógiai tanár, a budai Gyógypedagógiai Nevelőintézet igazgatója (1936-1946), Kossuth-díjas (1953). 1953-66 között országgyűlési képviselő.

³ *Berényi Ferenc*: tanító, gyógypedagógiai tanár, meghívott főiskolai oktató. A budai nevelőintézetben folyó, a „gyengeelméjű” tanulók fejlesztését szolgáló kísérlet egyik vezetője, nagy tájékozottságú gyógypedagógus.

⁴ *Kisegítő iskola*: speciális iskola, „eltérő tantervű általános iskola”. Napjainkban azoknak a 6-16 éves enyhe értelmi fogyatékosokkal élő, tanulásban akadályozott tanulók (korábbi elnevezés szerint „debilis”) számára létrehozott alapfokú iskola, akik akadályozott fejlődésük/sajátos nevelési igényeik miatt a többségi általános iskolában nem tudnak eredményesen teljesíteni. A kisegítő iskola elnevezést az 1985. évi I. sz. törvény megszüntette. Ma az *általános iskola* elnevezést használjuk.

⁵ *Illyés Sándor* (1934-2001): gyógypedagógus, pszichológus, főiskolai igazgató, egyetemi tanár, a pszichológia tudomány doktora.

1.1. A kutatás forrásai, alkalmazott kutatási módszerek

A neveléstörténeti kutatások módszertanával foglalkozó könyvekben leírtakat követve elsősorban *primer forrásokat* elemeztem és hasonlítottam össze. Így felhasználtam korabeli gyógypedagógiai elméletről szóló könyveket, pedagógiai folyóiratokat, évkönyveket, szakfelügyelői jelentéseket, tanítók és intézményvezetők feljegyzéseit. A primer források kiválasztásának legfontosabb lelőhelye az Akadémiai Levéltár, a Gyulai Gyógypedagógiai Intézet, Békés Megyei Levéltár, valamint a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar könyvtára. A források megválasztását illetően azt a tényt is figyelembe vettem, hogy a vizsgált időszakban *nem volt gyógypedagógiai szakfolyóirat*, ami lehetővé tette volna a szakma számára a gyógypedagógiai szemléletek kifejtését. Ebből következően, az *egyes levéltárakban* fennmaradt primer források fontos *dokumentum* értékűek. Különösen a jegyzőkönyvek és a szakfelügyelői jelentések hozzájárulhatnak ahhoz, hogy betekintést nyerjünk a Gyulai Gyógypedagógiai Intézet nevelő-oktató munkájának mindennapjaiba. A kutatás épít mindazon hazai neveléstörténeti kutatók elemzéseire, akik az adott korszakot vizsgálták (*Pukánszky-Németh 1996; Sáska 2006; Pukánszky 2007, stb.*). Felhasználásra kerültek a magyar gyógypedagógia-történet kutatóinak publikációi, átfogó elemzései (*Hatos 1973, 1996, 2008; Gordosné 1977, 1989, 1990, 1997, 2000; Illyés 2000, 2003; Mesterházi 2000, 2001, 2004; Golnhofer 2004; Lányiné 2009; stb.*). Felhasználtam továbbá nemzetközi gyógypedagógusok és gyógypedagógia-történeti kutatók publikációit is (*Heller 1925; Bleidick 1979; Speck 1988, 1991; Haeberlin 1996; Bucka, Grimm és Klein 2002, stb.*).

A kutatáshoz felhasznált források feldolgozásánál a szellem- és társadalomtudományos alapokon nyugvó történeti kutatások két nagy paradigmaticus irányzatát követtem. Egyrészt a nagy társadalmi összefüggésekre, másrészt pedig a történeti mikrofolyamatok vizsgálatára helyeztem a hangsúlyt. Ennek megfelelően a hagyományos megértő, hermeneutikai módszert alkalmaztam. A kvalitatív vizsgálat során először arra törekedtem, hogy a rendelkezésre álló elsődleges és másodlagos írásos dokumentumok alapján megismerkedjek a vizsgált történeti kor kultúrtörténeti hátterével, így a II. világháborút követő társadalmi és gazdasági változások gyógypedagógiára gyakorolt hatásával. Majd a források elsődleges elemzése után következett a mélyebb összefüggések feltárása. Vizsgáltam az 1940-50-es évek hazai gyógypedagógiájának metamorfózisát, ezen belül Bárczi Gusztáv munkásságának egy szeletét, az „egységes tanterv” kialakulását. A tantervek elemző-értelmező bemutatásával vizsgáltam a középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók gyógypedagógiai nevelésének-oktatásának folyamatát és annak főbb jellemzőit. Majd a tanterv bevezetésének tapasztalatait tekintettem át és értékeltem, valamint sorra vettem, hogy az új gyógypedagógia módszerek

alkalmazása milyen hatást gyakorolt a Gyulai Gyógypedagógiai Intézet nevelőmunkájára, mindennapi életére. Kutatásom során az 1952-es és 1958-as tanterv összehasonlító elemzésével végeztem vizsgálatot. Az összehasonlítás alapja a két tanterv tartalmi elemeinek vizsgálata, figyelembe véve az oktatáspolitikai hátteret.

1.2. A kutatás célja, kérdései és tézisei

Az értekezésben a következő *kutatási célokat vizsgáltam*:

1. A felhasznált források segítségével elemezni és értelmezni kívántam az 1940-es és az 1950-es évek hazai gyógypedagógiájának átalakulását.

2. Fel kívánom tárni az „egységes tanterv” kialakulásának körülményeit, bevezetésének hatását, így a Gyulai Gyógypedagógiai Intézet tantestületének tapasztalatait az új tanterv megvalósíthatóságáról.

3. Az értekezés hozzá kíván járulni az értelmi fogyatékos gyermekek nevelésével-oktatásával kapcsolatos gyógypedagógia-történeti kutatásokhoz. Lehetőséget nyújthat a történeti tapasztalatokon alapuló tantervelemző munkákhoz.

A kutatásomban az alábbi *alapkérdésekből* indulok ki:

1. Milyen megváltozott elméleti és gyakorlati előzmények vezettek ahhoz, hogy új speciális gyógypedagógiai módszereket dolgozzanak ki?
2. Hogyan tervezték Bárczi Gusztáv és munkatársai az értelmi fogyatékosok iskolai tanításának megújítását az 1940-es években?
3. Hogyan alakult át hazánkban a gyógypedagógiai elméletképzés 1948 után?
  - 3.1. Mit jelentett az orosz-szovjet hatásra megjelenő nervizmus?
  - 3.2. Hogyan jellemezhető Bárczi Gusztáv elméletalakító tevékenysége a vizsgált időszakban?
4. Mit jelentett az értelmi fogyatékos tanulók iskoláiban az ún. „egységes tanterv” bevezetése?
  - 4.1. Hogyan mutatható ki a tantervekben a nervizmus szemléletének hatása?
  - 4.2. Hogy jelent meg az új koncepció az 1952-ben kiadott „Tanterv és Módszertani Útmutatás” című tantervben?
5. Milyen tapasztalatokat eredményezett ez a kísérleti folyamat egy jól vezetett, több évtizedes múlttal rendelkező gyógypedagógiai iskolában, a gyulai intézményben?
6. Mennyiben, és hozott-e tartalmi változást az azt követő 1958-as Tanterv és Utasítás?

A kutatás kérdései alapján az értekezésben a következő *tézisekből indultam ki*:

1. Bárczi Gusztáv elméleti és gyakorlati tevékenysége, koncepciója az 1950-es években jelentős hatással volt a gyógypedagógiai intézetek tartalmi munkájára. Azokban az iskolákban (gyógypedagógiai intézetekben), ahol bevezetésre kerültek az általa szorgalmazott gyógypedagógiai módszerek, ott a középsúlyos értelmi fogyatékos tanulók fejlesztési lehetőségei, teljesítményei többnyire javultak. A „Bárczi-módszer”⁶ alkalmazása segítette a személyiségükre irányuló attitűd pozitív változását.

2. Az 1945 utáni oktatáspolitikai döntések, a társadalmi- és tudománytörténeti körülmények és viták korlátozták az értelmi fogyatékos populáció különleges igényeihez igazodó tanterv kidolgozását, és nem tették lehetővé a megvalósíthatóság vizsgálatát, a gyakorlat tapasztalatainak értékelését.

3. Az első két tézisben megfogalmazott változások a vizsgált Gyulai Gyógypedagógiai Intézet működésében is meghatározóak és kimutathatók, ezeket elsősorban az iskolai forrásdokumentumok alapján kíséreltem meg igazolni.

2. A dolgozat téziseinek vizsgálata, beválása

A dolgozat elején megfogalmazott tézisekre a kutatás az alábbiakat tudja válaszként megfogalmazni:

*Az első tézis, mely szerint **Bárczi Gusztáv elméleti és gyakorlati tevékenysége, koncepciója az 1950-es években jelentős hatással volt a gyógypedagógiai intézetek tartalmi munkájára, teljes mértékben beigazolódott.** Azokban az iskolákban (gyógypedagógiai intézetekben), ahol bevezetésre kerültek az általa szorgalmazott gyógypedagógiai módszerek, ott a középsúlyos értelmi fogyatékos (korábbi elnevezéssel: „gyengeelméjű” vagy „imbecillis”) tanulók fejlesztési lehetőségei, teljesítményei többnyire javultak. A „Bárczi-módszer” alkalmazása segítette a személyiségükre irányuló attitűd pozitív változását, hozzájárult a nevelési-oktatási hatékonyság emeléséhez, felnőtt korban a társadalomba való beilleszkedésük javításához.*

Az 1950-es évek törekvéseinek szakmatörténetileg fontos a jelentőségük. Ekkor került bevezetésre az új eljárás, a „Bárczi-módszer”. Megerősödött a gyógypedagógia azon

---

⁶ A „Bárczi-módszer” a gyógypedagógiai gyakorlatban elterjedt megjelölés, a budai Gyógypedagógiai Nevelőintézetben 1937-1944 között folyó kísérlet eredményeként bevezetett módszerek összefoglaló neve. Részleteiben megtalálható az intézet évkönyveiben, valamint Berényi Ferenc (1950): *Gyakorlati gyógypedagógia, az értelmi fogyatékosok nevelése*, Berényi Ferenc (1951): *Az értelmi fogyatékosok nevelési oktatástana*, Máriafalvi Zoltánné (1960): *Az értelmi fogyatékos gyermekek nevelő oktatása (Didaktika)* című főiskolai jegyzetében.

szándéka, hogy minden gyermekkel törődni kell, ez vonatkozott a *súlyosabban sérült gyermekek ellátására* is.

Bárczi Gusztáv már 1937-től kereste nem csak orvosi szempontból az értelmi fogyatékosok fejleszthetőségének útjait. Figyelemmel kísérte és beépítette munkájába *Theodor Heller* tevékenységét, kutatási eredményeit, valamint a pavlovi gyakorlatot is. Ezek a tudományos elméletek felhasználásra kerültek az 1942-ben – a *Budapesti Állami Gyógypedagógiai Nevelőintézet* évkönyvében – írt tanulmányában, amely a „dresszúráról”, gyógypedagógiai értelemben az „idomításról” nyújtott átfogó képet. Bárczi és Heller tevékenységének vizsgálatakor szembetűnik, hogy *mindketten kutatásokat folytattak a fejlődési rendellenesség okainak feltárására, komplex vizsgálatokat végeztek, valamint a nevelés legfontosabb elsődleges színterének a családot tekintették*. Közös továbbá munkásságukban az is, hogy felismerői voltak az integrációs gondolatnak.

A kísérleti munka elemei közé tartozott – munkatársa *Berényi Ferenc* közreműködésével – *a népesség jellemzőinek újrafogalmazása* („elviselhetőség”), az egyes fejlettségi szintek megállapítása a munkaképességre vonatkoztatva, és a mozgásnevelés eljárásainak kidolgozása (fejlődési rangsor).

A kutatás során *bizonyítást nyert*, hogy az általa kezdeményezett oktatási kísérlet eredményességének vizsgálata a tudomány és a gyakorlat területén is egyaránt meghatározható:

1. Egyrészt, *Illyés Sándor* 1964-ben megjelent tudományos esszéjében feltártakra építetten, másrészt
2. az 1952-es Tanterv és Utasítás bevezetésével járó tapasztalatok összegzésével, mely oktatási kísérlethez a gyulai intézet is csatlakozott.

A magyarországi viszonyok között vizsgált időszakban, *Bárczi Gusztáv és Berényi Ferenc* gyógypedagógusok *tevékenysége meghatározó* volt, akik újítási kísérleteikben nem csak az enyhe értelmi fogyatékos tanulók (debilisek), hanem a *középsúlyos értelmi fogyatékosok (imbecillisek) nevelésének-oktatásának hatékonyabbá tételére* törekedtek.

Ehhez nyújtottak alapot a korszak *kísérleti műhelyének publikációi*, melyek az akkori történelmi viszonyok miatt nem jelenhettek meg az adott időszak vezető folyóirataiban, csak a korszak intézeti évkönyveiben. Ezért is tekinthetők ezek az *évkönyvek* (melyekből igen kevés példány került kiadásra) *értékes dokumentumoknak*. A történelmi viszonyok nem tették lehetővé, hogy széleskörű vita bontakozzon ki a háború közepén, és utána sem.

A téma kifejtése szempontjából hangsúlyozott jelentőségű dokumentumok a budapesti *Állami Gyógypedagógiai Nevelőintézet évkönyvei*, ebben is Bárczi Gusztávnak a dresszúráról

szóló írása, valamint Berényi Ferenc 1943-as tanulmánya, de szerepel Pánczél Imre a gyulai iskolaigazgató írása is. Azokkal a tanulókkal, akikkel Bárczi Gusztáv kísérletezett, egy részüket a gyulai iskola vezetője „taníthatatlanoknak” jellemzett (1929!). A másik három gyógypedagógiai nevelőintézetben is hasonló volt a helyzet, ugyanis a tanulóknak a fele 50-es IQ feletti volt, tehát a budaiak törekvése nagyon tiszteletreméltó, fontos és aktuális volt.

Az „*egységes tanterv*”, mely látszólagos optimizmust sugallt, nem eredményezhetett egyértelmű sikert az értelmi fogyatékos gyermekek képességeinek fejlesztésére vonatkozóan. Ennek tanulsága alapján vált azután szükségessé ezen populáció számára a külön iskolatípus létrehozása, melyhez a szükséges feltételeket végül a *foglalkoztató iskola* tudta megfelelően biztosítani. Mindezen folyamatot ennek a történelmi időszaknak az elemzése magyarázza meg.

Sokrétű *tudományos tevékenységéről* összefoglalóan megállapítható, hogy törekedett az értelmi fogyatékos gyermekek képességeinek minél teljesebb megismerésére (a leírások pontosságával, információk gyűjtésével és rendszerezésével). Rendszerező munkája a nevelés és oktatás gyakorlatát irányító fontos dokumentum létrejöttét is segítette. Munkájának eredménye a korszerű *diagnosztizálás* mellett az értelmi fogyatékosok *foglalkoztatásának* és társadalmi *hasznosságának* elfogadtatása volt.

Bárczi Gusztáv munkásságát meghatározta a fentebb már említett szakmai folyamatosságtudat, amely a magyar gyógypedagógia arculatának egyik jellemzője.

A kutatás *második tézise*, mely **szerint az 1945 utáni oktatáspolitikai döntések, a társadalmi- és tudománytörténeti körülmények és viták korlátozták az értelmi fogyatékos populáció különleges igényeihez igazodó tanterv kidolgozását, és nem tették lehetővé a megvalósíthatóság vizsgálatát, a gyakorlat tapasztalatainak értékelését, igazolást nyert.**

1947/49-től a szocializmus *sztálini koncepciója* alapján kialakult politikai rendszerben a pedagógiai kérdéseket elsősorban ideológiai és politikai megfontolások alapján határozták meg, pártállami irányítás alatt. Ezek a hatásmechanizmusok a viszonylag kevés számú gyógypedagógiai intézet vezetésében és szakmai, tartalmi munkájában is egyaránt *érvényesültek*. Mindezt alátámasztja a gyulai nevelőtestület jegyzőkönyve is, melyben konkrétan kimutatható, hogy miként törekedett megvalósítani a tantestület az ideológiai oktatás bevezetését.

A *nervizmus* elsősorban *ideológiai, politikai szempontból* került a figyelem középpontjába. A hagyományos gyógypedagógiai szemlélet a fogyatékoságot elsősorban

biológiai sérülésnek, károsodásnak tartotta és a teendőket ebből igyekezett levezetni. Erre utal az akkor használatos „gyógyító nevelés” elnevezés egyik értelmezése is. A fogyatékos ember többi tulajdonságát, a gyógypedagógiai tevékenység elveit összekapcsolta a károsodás jellegzetességeivel (Tóth Zoltán 1933; Méhes 1962; Illyésné és mtsai 1978; Illyés 1980a, 1980b, 1982).

A XX. század első évtizedeiben a gyógypedagógia és az orvostudomány között különösen szoros volt a kapcsolat. A kapcsolat a két diszciplína között természetes, egymást feltételező, azonban nem mindenre kiterjedő volt.

A II. világháborút követően az egykori Szovjetunióban és a szocialista országokban a fogyatékos gyermekek pedagógiái *természettudományos orientációjúakká* váltak, és tovább kötődtek az orvostudományhoz.

Magyarországon a II. világháború előtt a gyógypedagógia hagyományos törekvése volt a tevékenység orvosi megalapozása. A gyermek testi, idegrendszeri károsodását helyezték előtérbe (Illyés 1980b). A II. világháború után a gyógypedagógia *természettudományos megalapozása* ezért nem volt idegen.

A magyar gyógypedagógia az 1950-es években *Bárczi Gusztáv* vezetésével kísérletet tett arra, hogy *új elméleti rendszert* építsen ki a nervizmus tanainak felhasználásával. Ennek a természettudományos irányzatnak a megjelenése a gyógypedagógián belül egybeesett a hagyományos orvostudományi és természettudományos törekvésekkel, valamint az 1950-es évek pedagógiájától megkövetelt *materialista világnézetnek* is megfelelt.

Bárczi Gusztáv munkásságában a *nervizmus*, mint filozófiai/orvosi irányzat erőteljesen jelen volt. Az ő kezdeményezésére vezették be – a gyógypedagógiai főiskola akkori vezetői – általában a fogyatékosok, de különösen az értelmi fogyatékosok jelenségeinek, jegyeinek *egyik magyarázataként* a természettudományos alapú megközelítést.

Az értelmi fogyatékos tanulók esetében alapvető különbség a *fejlődési tempó és a fejlődési jelleg nagymértékű eltérésében* tapasztalható. A *gyulai nevelőtestület* mindezt megfelelően érzékelt, miután elkezdtek a tantervet értelmezni. A teljesítményképes tudást nem biztosíthatta a nervizmus. Az akkori oktatási, politikai viszonyok között azonban *ez nem volt megvalósítható*, és arra sem volt lehetőség, hogy megfelelő szakmai átgondolással kerüljön az új tanterv bevezetésre. Az 1952-es tanterv elvileg a pavlovi fiziológián alapult, az egységes, mindenki számára kitűzött cél így nem biztosíthatott megnyugtató eredményt az értelmi fogyatékos gyermekek nevelésében.

Ennek *a tantervnek az érdeme* azonban az volt, hogy elsősorban arra az eljárásra adott iránymutatást, amely a *súlyosabban sérült értelmi fogyatékos* gyermekek fejlesztésére

irányult. Mindezek mellett azonban figyelmen kívül hagyta az értelmi fogyatékos gyermekek különleges igényeit, azt, hogy a fogyatékoságuk mértékétől és minőségi sajátosságaiktól függően e gyermekpopulációnak igen különböző, individuális fejlődési lehetőségei vannak. Felnötte a két csoport tagjainak társadalmi beválása, elhelyezkedése, vagy mint abban az időben nevezték „*rehabilitációja*” jelentősen különböző lehetőségeket mutat. Ebből egyértelműen az következik, hogy az iskola nevelési céljának is eltérőnek kell lennie az egyik vagy másik csoport esetében. A tanterv azonban az összes képezhető értelmi fogyatékos gyermek számára *azonos nevelési célokat* tűzött ki és egységes, 11 fokozatból álló nevelési rendszert határozott meg. *Az általános iskolát utánzó tantervvel eredményes fejlesztést megvalósítani nem lehetett*, hisz ez alkalmatlan volt arra, hogy alapidokumentumát szolgálja az egyre súlyosabb sérültségi fokú gyermekcsoport fejlesztési koncepciójának. Szükség van *kétféle nevelési útra*, nem lehetett az akkor szokásos egy iskolatípusban megfelelő fejlesztést biztosítani. A gyógypedagógiai munka során az eredményes fejlesztés érdekében nélkülözhetetlen minden tanuló esetében a *fejlődési tempó* figyelembevétele.

A tézis megválaszolásaként a kutatás azt bizonyítja, hogy a *nervizmus* megjelenésének ideológiai a háttere, de a dolgozat másik álláspontja az, hogy a nervizmus gondolatának volt érdeme is, hiszen a feltételes és a feltétlen reflex fogalmával rávilágítottak a kérgi sérülések jelentőségére és a gyógypedagógiai segítségre szoruló gyermekekkel foglalkozók szoros kapcsolatára.

Az 1950-es években a magyar gyógypedagógia elméleti alapozását Bárczi Gusztáv nyomán a nervizmus adta. A korszak szakemberei a nervizmus bevezetését szükségesnek tartották. Ezt támasztja alá az *1952-ben megjelent Tanterv és Utasítás*. A nervizmus elméletének megjelenése a magyar gyógypedagógia-történet egy fejezetét jelenti, sajátosan az 1950-es évekhez, valamint a magyar gyógypedagógia klasszikusához, Bárczi Gusztávhoz köthető.

A kutatás *harmadik tézise*, mely szerint **az első két tézisben megfogalmazott változások a vizsgált Gyulai Gyógypedagógiai Intézet működésében is meghatározóak és kimutathatók**, hasonlóan az előzőekhez, *beigazolódott*.

A dolgozat bemutatja a gyulai iskola megalakulását, az intézet funkcióinak és szolgáltatásainak, valamint az intézet nevének változásait a vizsgált korszakban.

Az intézet szakmai munkájára meghatározó jelentőségű volt az 1952-ben kiadott és bevezetett Tanterv és Utasítás, hiszen a nevelőtestület *az új kísérlethez csatlakozva*, a

tantervben leírtakat alkalmazva szerezhette tapasztalatait az értelmi fogyatékos tanulók mindennapi oktatására-nevelésére, fejlesztésére vonatkozóan.

A kísérlet elindulásakor a kutató Gyulai Gyógypedagógiai Intézetben felkért *tanulmányi felügyelők* – köztük Bárczi Gusztáv – folyamatosan figyelemmel kísérték az ott folyó munkát. A nevelőtestületi értekezleteken (melyeket a jegyzőkönyvek támasztanak alá) az észrevételeiket, tapasztalataikat feltárták, és módszertani tanácsokat is megfogalmaztak az oktatás hatékonyabbá tétele érdekében.

Bárczi Gusztáv első szakfelügyelői látogatása (1940) során órai megfigyeléseket végzett, felmérte a tanórán alkalmazott oktatási módszereket, a felhasznált tankönyveket és azt is figyelemmel kísérte, hogy a nevelők tanításuk során alkalmaznak-e gyógypedagógiai szakmai munkát.

Mindezek kapcsán a kutatás egyik eredményének tekintjük, hogy fény derült arra a tényre, miszerint Bárczi Gusztáv, mint a szaktanács tagja, a gyulai intézetben személyes felügyelői látogatásokat tett (kétszer is: 1940., 1944.), amire eddig a magyar gyógypedagógia történeti szakirodalomban nem találtunk utalást. Általában a magyar gyógypedagógia történeti irodalom XX. századi anyagai alig foglalkoznak az iskolák belső életével, a szakfelügyelet és az iskolai eredményesség összefüggéseivel.

A jegyzőkönyvek elemzése kapcsán konstatálhatjuk, hogy *kezdetben a tanítás kizárólag az átlagos értelmi képességű tanulók értelmi szintjéhez* igazítottan valósult meg. A pedagógusok gyógypedagógiai ismeretek hiányában, a mindennapi oktatás során szerzett tapasztalatokból indultak ki. Ez kihatott az értelmi fogyatékos növendékek oktatására is, ahol az ismeretek tanítása a gyakori ismétlésekben valósult meg. Azt azonban nem mérlegelték, hogy a megszerzett ismeretből a későbbiekben mit tudnak majd megfelelően hasznosítani.

Az eredeti dokumentumok elemzéséből az is kiderült, hogy a *tantestület tagjai állandóan tökéletesítették tanítási módszereiket*. Ennek megvalósulását segítette elő kezdetben a tanfelügyelői látogatások által nyújtott segítő tanácsok, majd a *rendszeres módszertani értekezletek*, ahol szakmai megbeszélések keretein belül fejlesztette, tökéletesítette oktatási módszereit a gyulai nevelőtestület a tanulók megfelelő fejlesztése érdekében.

A tantestület tagjai megismerték a tantervben leírtakat, és észrevételeket fogalmaztak meg a dokumentum előrelátható következményeire vonatkozóan.

Az észrevételek közös kritikai megállapításai elsősorban arra vonatkoztak, hogy az elméleti anyag túl nagy, nem várható el tőle eredmény az intézetükben ellátott növendékek nevelésére-oktatására irányulóan. Sürgették az értelmi fogyatékos gyermekek számára *külön tanterv kidolgozását* (GYNJ 1952:197-200.).

További *akadályként* jelentkeztek a mindennapi oktatásban felmerülő alábbi nehezítő körülmények is, mint a *túl magas osztálylétszámok*, a *túlkoros tanulók* jelenléte, a heterogén gyermekcsoportok, a *folyamatos tanárhiány* és nem utolsósorban az oktatási eszközök, *pénzforrások hiánya* is. Mindezek ellenére a tantestület rendkívüli felelősségérzettel és felkészültséggel törekedett a tanulók optimális fejlesztését megvalósítani.

Az *1958-as Tanterv és Utasítás* bevezetését követően javult a helyzet, elsősorban az intézménygazdálkodás, a tárgyi feltételrendszer, valamint a nevelőmunka vonatkozásában. A legfőbb változást az jelentette, hogy az 1958-as tanterv a gyermekek képességeit vette alapul, és az alapján próbálta biztosítani számukra a fejlesztést. Az 1958-as tantervben a *képességre, készségre való hangsúlyos utalás* abban is megnyilvánulhatott, hogy a szerzők tudatában voltak abban, hogy a felmenő osztályokban lévő gyermekek nagyon vegyes népességcsoportot képviselnek. Ennek tudatában tették lehetővé kevesebb tananyag feldolgozását, ugyanakkor figyelmen kívül hagyták azt az alapvető szempontot, hogy a tananyagcsökkentéssel olyan szintű lemaradást okozhatnak a növendékeknek, ami a későbbiekben meggátolhatja a további osztályokba történő sikeres továbbhaladás lehetőségét.

Emellett ez a tanterv is *egységes nevelési rendszert írt elő*, amely nem tudott megfelelően hozzájárulni az egyéni különbségek figyelembevételéhez.

Megállapíthatjuk, hogy az *1958-as tanterv* bevezetésével *továbbra sem lehet jelentős tartalmi változásokat kimutatni*. Ennek hátterében egyrészt az is állhatott, hogy a két tanterv (1952, 1958) megjelenése között kevés idő, mindössze hat év telt el, és ez kevés lehetőséget tudott biztosítani a további tapasztalatszerzésre. Ez a tanterv sem tudott szakítani az erőltetett természettudományos bizonyítást igénylő módszerek alkalmazásával. Másrészt, az 1956-os forradalom és szabadságharc idején az oktatásügyi minisztérium ugyan tervbe vette a hazai iskolarendszer átalakítását, a tananyag revízióját, azonban a forradalom és szabadságharcot követően az 1958-as új művelődéspolitikai irányelvek ismét a szocialista ideológiának rendelték alá a közoktatás cél- és feladatrendszerét (Albert 2011). Ebből is adódhat, hogy az 1952-es és 1958-as tanterv között jelentős tartalmi és szerkezeti eltéréseket nem mutathatunk ki.

Emellett részletesen elemeztük az 1958-as tanterv eredményeit, és arról kialakult *Bárczi Gusztáv és Pataki László „vitát”*, ami a magyar gyógypedagógiai szakirodalomban eddig ismeretlen volt.

Az 1952-es és az 1958-as tanterv közötti különbségeket, tantervi hiányosságokat a nevelőtestületi jegyzőkönyvek és a felhasznált szakirodalmak jól bizonyítják, mely dokumentációk a dolgozatban felhasználásra kerültek. Mindezeket a feszültségeket az 1972-

ben megjelent *Foglalkoztató iskola* számára létrehozott nevelési és oktatási program tudta enyhíteni.

A *fogyatékoságügy* vonatkozásában a gyógypedagógia tudománya a gyulai intézetben országos szintű fejlődést ért el. Az intézet az idők folyamán folyamatosan és rugalmasan tudott alkalmazkodni az adott körülményekhez. A gyógypedagógiai területén jelentkező új kihívásokra gyorsan és eredményesen tudott reagálni. Az intézmény szakmai munkásságának eredményességét bizonyítja, hogy a tantestület tagjai közül többen kaptak megbízást más megyékben működő intézmények vezetésére.

A tézisre adott válasz összegzéseként, az intézmény a központi szabályozóknak mindig igyekezett maradéktalanul eleget tenni, és ennek megfelelően tervezni és végrehajtani a pedagógiai munkát, de emellett jelen volt a folyamatos innováció, a kritikai hangvétel, valamint a konkrét javaslatok megtétele a változtatásokra.

A kutatás lehetséges továbbfejlesztési irányai

A kutatás a disszertáció kiegészítésének, folytatásának a lehetőségét is magába foglalja. Ennek egyik lehetséges iránya a kutatás időbeli kereteinek kiterjesztése, amely további adalékként szolgálhat a vizsgált korszakot elemző neveléstörténeti kutatásokhoz, a gyógypedagógia-történeti tantervelemző munkákhoz. A vizsgált időszakban (1950-1960-as évek) erőteljesen érvényesülő tudománypolitikai hatások (szovjet szakirodalom átvétele) vizsgálatához is további felvetéseket szolgáltatathat. A dolgozat további kutatási tárgyát képezhetné a Gyulai Gyógypedagógiai Intézet és a gyermekvédelem kapcsolatrendszerének alakulása. Értékes eredményeket hozhat Berényi Ferenc további munkásságának részletesebb, elemzőbb bemutatása is.

A tézisfüzetben felhasznált szakirodalom

Albert Gábor (2011): *A nevelés elméleti és történeti alapjai*. A kompetencia-alapú pedagógusképzés regionális szervezeti, tartalmi és módszertani fejlesztése, Kaposvári Egyetem, Kaposvár.

Bárczi Gusztáv (1942): Adatok a dolgozó ember neveléséhez. A m. kir. áll. gyógy- és kórtani laboratórium közleménye. In: *A Budapesti Állami Gyógypedagógiai Nevelőintézet Évkönyve az 1941-1942 iskolai évről az intézet fennállásának 44. évében*. Kiadta az Intézet Igazgatósága, Budapest. 3-10.

Bárczi Gusztáv (1942): A dressura. In: *A Budapesti Állami Gyógypedagógiai Nevelőintézet Évkönyve az 1941-1942 iskolai évről az intézet fennállásának 44. évében*. Kiadta az Intézet Igazgatósága, Budapest. 42-49.

Bárczi Gusztáv (1952): A nervizmus hatása a magyar gyógypedagógia fejlődésére. In: *A magyar gyógypedagógia a nervizmus szemléletében*. A közoktatásügyi miniszter rendeletére. Tankönyvkiadó, Budapest, 7-24.

Berényi Ferenc (1940): A fejlődésben zavart gyermek érési szakaszainak meghatározása és tartalmi kialakulása. In: *Magyar Gyógypedagógiai Tanárok közlönye*, **2.** (XLII.) 4. sz. 76-82.

Berényi Ferenc (1943): A gyengeelméjűek nevelési módszere. In: *Budapesti Állami Gyógypedagógiai Nevelőintézet Évkönyve az 1942-1943 iskolai évről az intézet fennállásának 45. évében*. Kiadta az Intézet Igazgatósága, Budapest. 31-49.

Illyés Sándor (1964): Az értelmi fogyatékos gyermekek nevelhetőségét és nevelési szempontból történő csoportosítását meghatározó belső feltételek. In: *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának Gyűjteménye. Akadémiai Kiadó, Budapest. 546-583.

Illyés Gy.-né – Illyés S. – Jankovich L.-né – Lányi M.-né (1978): *Gyógypedagógiai pszichológia*. 3. kiadás. Akadémia Kiadó, Budapest.

Illyés Sándor (1980a): *A Ranschburg laboratórium példája*. Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola III. Évkönyve. Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.

Illyés Sándor (1980b): *Ranschburg hatása a gyógypedagógia és a gyógypedagógiai pszichológia fejlődésére*. Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola IX. Évkönyve. BGGYTF, Budapest. 239-256.

Illyés Sándor (1982): Biológiai sérülés és emberkép. *Gyógypedagógiai Szemle*, **10.** 4. sz. 273-279.

Méhes József (1962): *Ophthalmodefektológia*. Tankönyvkiadó, Budapest. 12.

Pánczél Imre (1929): Az értelmi fogyatékos gyermekek taníthatósága. *Magyar Gyógypedagógia*, 7-8. sz. 113-114.

Tóth Zoltán (1933): *Általános gyógypedagógia – a gyógypedagógia fogalma*. Magyar Gyógypedagógiai Társaság, Budapest.

Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv (GYNJ)

Bárczi Gusztáv tanulmányi felügyelő beszámolója az 1940. december 7-én tartott iskolalátogatási értekezleten. In: *Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv*. Készült Gyulán a Békésmegyei Pártfogó Egyesület Gyógypedagógiai Intézete tantestületének 1940. évi december hó 7-én d.u. ½ 6 órakor tartott iskolalátogatási értekezletén. 185-187.

Bárczi Gusztáv tanulmányi felügyelő beszámolója az 1944. január 20-án tartott iskolalátogatási értekezleten. In: *Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv*. Gyula. 292-295.

Lengyel Józsefné (1952): „Az új tanterv szerint összeállított tanmenetek bírálata”. In: *Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv*. Gyula. Október 24. 196-197.

Jáky Károlyné (1952): „Az új tanterv szerint összeállított tanmenetek bírálata”. In: *Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv*. Gyula. Október 24. 197.

Szikes Antal (1952): „Az új tanterv szerint összeállított tanmenetek bírálata”. In: *Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv*. Gyula. Október 24. 197-198.

Prohászka Béláné (1952): „Az új tanterv szerint összeállított tanmenetek bírálata”. In: *Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv*. Gyula. Október 24. 198-199.

Honti Józsefné (1952): „Az új tanterv szerint összeállított tanmenetek bírálata”. In: *Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv*. Gyula. Október 24. 199-200.

Csüllög Sándorné (1952): „Az új tanterv szerint összeállított tanmenetek bírálata”. In: *Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv*. Gyula. Október 24. 198-199.

Lengyel Józsefné (1952): „Az új tanterv szerint összeállított tanmenetek bírálata”. In: *Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv*. Gyula. Október 24. 199.

Honti József (1952): „Az új tanterv szerint összeállított tanmenetek bírálata”. In: *Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv*. Gyula. Október 24. 200.

Huszka Mihályné (1952): „Az új tanterv szerint összeállított tanmenetek bírálata”. In: *Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv*. Gyula. Október 24. 200.

Szikes Antal (1952): „Az új tanterv szerint összeállított tanmenetek bírálata”. In: *Gyulai Nevelőtestületi Jegyzőkönyv*. Gyula. Október 24. 200.

Tanterv és Utasítás

Tanterv és Módszertani Útmutatás a Gyógypedagógiai intézetek, iskolák és osztályok számára. Köznevelési Miniszter 852-6831/1952. KM SZ. rendeletére. Tankönyvkiadó, Budapest. 1952.

Tanterv és Utasítás az értelmi fogyatékosokat gyógyítva nevelő intézmények számára. A Művelődésügyi Miniszter rendeletére. Tankönyvkiadó, Budapest. 1958.

A disszertáció témakörében megjelent publikációk

Gál Anikó (2016): Az 1952-ben bevezetett „egységes tanterv” gyakorlati alkalmazásának tapasztalatai a Gyulai Gyógypedagógiai Intézetben. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Tanulás és fejlődés. A IV. Neveléstudományi és Szakmódszertani Konferencia válogatott tanulmányai*. International Research Institute. s. r. o. Komárno, 317-322.

Gál Anikó (2015): Cselekedtetés és/vagy munka az 1950-es években a magyar gyógypedagógiában. In: Márhoffer Nikolett, Szalacsi Alexandra, Szücs-Rusznak Karolina (szerk.): *Iskola a Társadalmi Térben és Időben VI*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola. 13-28. p. ISSN 2062-1558

Gál Anikó (2015): Szakfelügyelők közreműködése a magyar gyógypedagógiai oktatás fejlesztésében a XX. század közepén. Tóth Péter, Holik Ildikó, Tordai Zita szerk. *Pedagógusok, tanulók, iskolák – az értékformálás, az érték közvetítés és az értékteremtés*

világa. XV. Országos Neveléstudományi Konferencia. Budapest: Óbudai Egyetem. 365. p. (ISBN: 978-615-5460-53-1).

Gál Anikó (2015): A munkaoktatás kezdeti fázisai az értelmi fogyatékos gyermekek gyulai és kisújszállási gyógypedagógiai intézeteiben a 20. század közepéig. *Per Aspera ad Astra*, A Pécsi Tudományegyetem művelődés- és egyetemtörténeti közleményei. **II.** 2. szám 68-84. ISSN 2064-6038

Gál Anikó: Bárczi Gusztáv hatása az 1950-es évek tantervelméletére. In: Andl Helga-Molnár-Kovács Zsófia (2014, szerk.): „*Iskola a társadalmi térben és időben*” V.: Absztraktkötet. PTE „Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola. Pécs. 63. ISBN: 978-963-642-628-6

Gál Anikó: Az értelmi fogyatékos tanulók személyiségfejlesztéséről a XX. század közepén Magyarországon. In: Koncz István-Nagy Edit (2013, szerk.): *Tudományos próbapálya: PEME VI. PhD. konferencia (Nevelési kihívások kezelése a felsőoktatásban; 2.)*. Professzorok az Európai Magyarországi Egyesület. 37-43. ISBN: 979-963-88433-8-8

Gál Anikó: A munkaoktatás kezdeti fázisai az értelmi fogyatékos gyermekek iskoláiban a II. világháborúig. In: Benedek András-Tóth Péter-Vedovatti Anildo (2012, szerk.): *Munka és a nevelés világa a tudományban*. Program és összefoglalók. XII. Országos Neveléstudományi Konferencia. Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Tudományos Bizottsága. Budapest. 275.

Gál Anikó (2012): A gyermektanulmányozás és a gyógypedagógia kapcsolata a XX. század elején Magyarországon. *Új Pedagógiai Szemle*. 11-12. 224-234.

Gál Anikó: Von der Beziehung der naturwissenschaftlichen Betrachtungsweise und dem Chancengleichheit in dem heilpädagogischen Schulsystem. In: Gurka Dezső (2012, szerk.): *Alternatív metódusok a pedagógiában (Diskurzus)*. Szent István Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Kara szarvasi Pedagógiai Intézet évkönyve. Szarvas. 83-92.

Gál Anikó: A gyermektanulmányozás és a gyógypedagógia kapcsolata a XX. század elején Magyarországon. In: Hegedűs Judit-Kempf Katalin-Németh András (2011, szerk.):

Közoktatás, pedagógusképzés, neveléstudomány – A múlt értékei és a jövő kihívásai. Program és összefoglalók. XI. Országos Neveléstudományi Konferencia. Magyar Tudományos Akadémia Bizottsága. Budapest. 73.

Gál Anikó, Varga Imre (2010): Die naturwissenschaftliche Betrachtungsweise der Heilpädagogik in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts. In: Nóbik Attila, Pukánszky Béla (2010, szerk.): *Normalität, Abnormalität und Devianz. Gesellschaftliche Konstruktionsprozesse und ihre Umwälzungen in der Moderne.* Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften, Frankfurt am Main, Berlin; Bern; New York; Paris; Wien

Gál Anikó (2010): A gyógypedagógiai iskola „egységes tanterve” 1947-61 között. *Gyógypedagógiai Szemle*, **36.** 2. 170-184.

Gál Anikó (2010): Egy erőltetett átalakítás nehézségei az 1950-es években a gyulai Gyógypedagógiai Intézetben. *Új Pedagógiai Szemle*, 1-2. 214-224.

Gál Anikó (2010): Az általános iskola és a gyógypedagógiai oktatás kapcsolata a jogszabályok tükrében az 1946-55-ös években. *Iskola a társadalmi térben és időben 2009.* Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola. Pécs. 47-51.

Gál Anikó: A fogyatékos személyiség megítélése a kezdetektől a befogadásig. In: Petróczi Erzsébet (2009, szerk.): *Mentális és pszichés problémák XXI. századi megoldásmódjai.* Szegedi Egyetem Juhász Gyula Kiadó, 150-163.

Gál Anikó és Varga Imre: A gyógypedagógia természettudományos megközelítése a XX. század második felében. In: Chaloupka Luboš, Varga Imre (2009, szerk.): *Tanulmányok a speciális pedagógia területéről.* Sapientia, Bratislava, 53-60.

Gál Anikó (2009): Az értelmileg akadályozott gyermekek oktatására, nevelésére vonatkozó első tantervek megjelenése Magyarországon. *Neveléstörténet.* **6.** 1-2.sz. 154-161.

Gál Anikó és Varga Imre (2005): O umeleckej činnosti mentálne postihnutých l'udí. „*Nadáni a talentovaní postihnutí jedinci.* Bratislava, 59-67.

Konferencia-előadások

„Az 1952-ben bevezetett »egységes tanterv« gyakorlati alkalmazásának tapasztalatai a Gyulai Gyógypedagógiai Intézetben”.

Tanulás és fejlődés. A IV. Neveléstudományi és Szakmódszertani Konferencia. Stúrovo, Szlovákia, 2016. február 21-23.

„Az értelmi fogyatékos gyermekek oktató-nevelő munkáját szabályozó tantervek összehasonlító elemzése, az »egységes tanterv« tudományos kritikája”.

III. A neveléstörténet kutatása és oktatása a Dél-Alföldön. A neveléstörténet mint tudományterület változó társadalmi és technikai környezetben. Az MTA SZAB Neveléstörténeti Munkabizottság által megrendezett konferencia. 2015. november 12., Szeged.

„Cselekedtetés és/vagy munka az 1950-es években a magyar gyógypedagógiában”.

Horizontok és dialógusok 2015. elnevezésű nemzetközi tudományos konferencia. PTE BTK Neveléstudományi Intézet és az „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola szervezésében. Pécs, 2015. május 6-9.

„Bárczi Gusztáv hatása az 1950-es évek tantervelméletére.”

„Iskola a társadalmi térben és időben V.” tudományos konferencia. „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola. Pécs, 2014. május 20-21.

„Az értelmi fogyatékos tanulók személyiségfejlesztéséről a XX. század közepén Magyarországon.”

„Kutatók a kiterjesztett tehetségfejlesztésért.” „Nevelési kihívások kezelése a felsőoktatásban” című konferenciasorozat. Szent István Egyetem Alkalmazott Bölcsészeti és Pedagógiai Kar, Szarvas, 2012. december 5.

„A munkaoktatás kezdeti fázisai az értelmi fogyatékos gyermekek iskoláiban a II. világháborúig.”

„A munka és a nevelés világa a tudományban.” - XII. Országos Neveléstudományi Konferencia, Budapest, 2012. november 8-10.

„Egy ismeretlen Bárczi előadás 1954-ből.”

Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete 2012. évi XL. Jubileumi Országos Szakmai Konferenciája. Kiskőrös, 2012. június 21-23. Előadás tartása és üléselnöki teendők ellátása.

„A gyermektanulmányozás és a gyógypedagógia kapcsolata a XX. század elején Magyarországon.”

„Közoktatás, pedagógusképzés, neveléstudomány – A múlt értékei és a jövő kihívásai” XI. Országos Neveléstudományi Konferencia. Budapest, 2011. november 3.

„A tanítási tartalom változásai az értelmileg akadályozott tanulók iskoláiban a XX. században.”

„Tér és tartalom az iskola történetében” című konferencia. Az MTA Szegedi Akadémiai Bizottságának Neveléstörténeti Munkabizottsága szervezésében. Szeged, 2010. november 11.

„Az általános iskola és a gyógypedagógiai oktatás kapcsolata a jogszabályok tükrében az 1946-55-ös években”.

„Iskola a társadalmi térben és időben” című nemzetközi konferencia. A Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola és az MTA PAB Neveléstörténeti Munkabizottság szervezésében. Pécs, 2009. november 24.

„Egy erőltetett átalakítás nehézségei az 1950-es években a gyulai Gyógypedagógiai Intézményben.”

III. Képzés és Gyakorlat Konferencia: „Óvodapedagógiától az andragógiáig”. Nemzetközi Neveléstudományi Konferencia. Kaposvár, 2009. április 24.

„Az értelmileg akadályozott gyermekek oktatására-nevelésére vonatkozó Tantervek és Utasítások.”

Az MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága Neveléstörténeti Munkabizottsága, valamint a Képzés és Gyakorlat című folyóirat szerkesztőségének felolvasóülése. MTA PAB Székház. Pécs, 2008. december 10.

„A nervizmus és a magyar gyógypedagógia kapcsolata.”

A PhD. kutatási beszámoló előadása. Szegedi Akadémiai Bizottság, Szeged, Somogyi u. 7. 2008. szeptember 23.

„A nervizmus megjelenése és hatása a magyar gyógypedagógiára.”

II. Képzés és Gyakorlat Konferencia: Új utak, nézőpontok, módszerek. Nemzetközi Neveléstudományi Konferencia. Kaposvár, 2008. április 18.

„A fogyatékos személyiség megítélése a kezdetektől a befogadásig.”

„Mentális és pszichés problémák XXI. századi megoldásmódjai” c. nemzetközi vándorgyűlés. Előadás tartása és szervezői tevékenység. Szeged, 2008. március 7-8.

Konferencia-előadások (németül)

„Von der Beziehung der naturwissenschaftlichen Betrachtungsweise und dem Chancengleichheit in dem heilpädagogischen Schulsystem.

„A Magyar Tudomány Ünnepe „Esélyek iskolája-iskolák esélyei” című konferencia. Szent István Egyetem Pedagógiai Kar. Szarvas, 2010. november 4.

„Die Erklärung der naturwissenschaftlichen Heilpädagogik in der Mitte des 20-sten Jahrhunderts.”

„Normalität, Abnormalität und Devianz. Gesellschaftliche Konstruktionsprozesse und ihre Umwälzungen in der Moderne. Internationales Symposium. Eger, Oktober 9-11. 2009.

„Die Vorbereitung der geistig behinderten Jugendlichen im Rahmen der Beruflichen Rehabilitation ihre Chancen auf dem Arbeitsmark.”

„2. Tagung Internationale Sonderpädagogik in Kombination mit der 43. Arbeitstagung der Dozentinnen der Sonderpädagogik deutschsprachiger Länder” című konferencia. Bécs, 2006.